

LAATUTÄHTÄÄ TAVOITTELEMASSA Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerit

LAATUTÄHTÄÄ
TAVOITTELEMASSA

Ehkäisevän
päihdetyön
laatukriteerit

Julkaisija: Stakes,
Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus,
Päihdetyö-ryhmä
Toimittaja: Heikki Jokinen
Kuvitus ja taitto: Daada
Suomen graafiset palvelut Oy Ltd
Kuopio ja Helsinki 2006

SISÄLLYS

5	1 Mikä tämä on
5	2 Työssä tarvitaan laatua
6	Ehkäisevän päihdetyön määritelmä
6	Ehkäisevän päihdetyön lähtökohtia
7	3 Normituksesta verkostoitumiseen
8	4 Ehkäisevän päihdetyön avara tila
10	5 Laatutähden koostumus
11	Sisältötekijät
12	Toteutustekijät
12	Seuranta ja arviointi
14	6 Laadun kaksitoista kriteeriä
15	I Työn kohdentamisen laatukriteerit
15	Kriteeri 1: työn kohdentaminen
15	Pilari yksi: Tiedot, asenteet ja oikeudet
16	Pilari kaksi: Suojaavat tekijät ja riskitekijät
16	Pilari kolme: Päihteiden käyttö ja käyttötavat
16	Kriteeri 2: työ on kohdistettu ehkäisevän päihdetyön toteutustasoille
17	Kriteeri 3: työ on kohdennettu määritellylle ryhmälle
17	II Sisällön laatukriteerit – "mitä" -kolmio
18	Kriteeri 4: työn tietoperusta on varmistettu
20	Kriteeri 5: työn arvot ja etiikka on määritelty
23	Kriteeri 6: työ on tavoitteellista yhteistoimintaa
24	III Toteutuksen laatukriteerit – "miten" -kolmio
24	Kriteeri 7: työlle on asetettu tavoite suhteessa ehkäisevän päihdetyön kohdentumiseen
25	Kriteeri 8: työhön tarvittavat resurssit on määritelty
25	Kriteeri 9: työn toteutusprosessit on valittu
26	IV Seurannan ja arvioinnin laatukriteerit
26	Kriteeri 10: seuranta ja arviointi on kiinteä osa työtä
27	Kriteeri 11: työssä varmistetaan laadun osatekijöiden tasapaino
28	Kriteeri 12: työn tulokset suhteutetaan alkutilanteeseen
30	7 Näin rakennan oman laatutähden
30	Vaihe 1: työn kohdentaminen (kriteerit 1–3)
30	Vaihe 2: työn sisältötekijöiden määrittäminen (kriteerit 4–6)
31	Vaihe 3: työn toteutustekijöiden täsmentäminen (kriteerit 7–9)
31	Vaihe 4: seuranta- ja arviointimenetelmien valinta (kriteeri 10)
31	Vaihe 5: perustekijöiden keskinäisen tasapainoisuuden varmistaminen (kriteeri 11)
31	Vaihe 6: tulosten suhteuttaminen alkutilanteeseen (kriteeri 12)
32	Muutamia sanoja

1 MIKÄ TÄMÄ ON?

Tämä esite kuvaa ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Esittelemme mallin, jolla kykenee arvioimaan ja kohdentamaan omaa työtään sekä liittämään sen päihdetyön kokonaisuuteen. Päihdetyön avulla vähennetään päihdehaittojen muodostamaa taakkaa sekä yksittäisille kansalaisille, että koko hyvinvointiyhteiskunnallemme.

Mistä voi päätellä, milloin tekee laadukasta ehkäisevää päihdetyötä? Onko työni hyödyllistä ja tuottaako se tulosta? Tukeeko oma tekemiseni laajempaa kokonaisuutta ja yhteisiä tavoitteita? Mistä tiedän olenko oikealla tiellä?

Laatukriteerit pyrkivät vastaamaan näihin kysymyksiin. Ne soveltuvat kaikille alan toimijoille, tekevät he päihdetyötä sitten viranhaltijoina tai ammattilaisina tai vapaaehtoisina kansalaisjärjestöissä. Ne ovat muistilappuja, jotka soveltuvat eri yhteisöille ja toimialoille.

Kriteerit on laatinut Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin asettama laaja asiantuntijatyöryhmä. Tämä esite pohjautuu työryhmän vuoden 2006 alussa valmistuneeseen perusteelliseen mietintöön. Kriteereistä julkaistaan oma verkkoaineisto (www.stakes.fi/neuvoa-antavat/ -> työvälineitä) sekä teemaa avaava ja syventävä kirja.

Nämä laatukriteerit ovat työkaluja sinun työssäsi, ole hyvä.

2 TYÖSSÄ TARVITAAN LAATUA

Miksi ehkäisevälle päihdetyölle etsittiin laatukriteerejä? Syitä on useita. Työn moninaisuus ja monialaisuus luovat uhan, että työn sisältö, tietopohja ja menetelmät vaihtelevat liikaa ja kokonaisuus jää siten hajanaiseksi ja laadultaan kirjavaksi.

Myös työn välttämättömät edellytykset toteutuvat eriarvoisesti, onhan esimerkiksi kunnilla laaja itsenäinen päätösvalta toimintojensa suhteen. Mikäli työn laatuun ei kiinnitetä huomiota, ehkäisevän päihdetyön investoinnit eivät kannata ja tuota toivottua tulosta.

Päihdetyön strategiat, ohjelmat sekä laatusuosituksien ja -kriteerit ovat keinoja synnyttää yhteistä ymmärrystä ja rakentaa monista toimijoista ja hankkeista kokonaisuus, jonka osat täydentävät ja tukevat toisiaan.

Laatukriteereillä on mahdollista ohjata ehkäisevän päihdetyön rahoitusta ja voimavaroja. Kriteereiden avulla kilpailua vähäisistä resursseista on mahdollisuus ohjata kilpailuksi laadusta. Työtä on pystyttävä suuntaamaan toimintaan, jonka vaikutus päihdehaittoihin on todennäköisintä ja parhaiten perusteltavissa.

Kaikkea päihdetyötä luettavaa toimintaa ei voi ohjata hankkeiden tukirahoitusta suuntaamalla tai normeja luomalla. Nämä laatukriteerit ovat varmasti apuna tässäkin työssä tietolähteenä ja parhaita työmuotoja etsittäessä.

Ehkäisevän päihdetyön tekijät ovat monista eri ammattikulttuureista, joilla jokaisella on oma kielensä, tietopohjansa ja arvonsa. Yhteinen ajatus heille syntyy vain omaksumalla niiden rinnalle ehkäisevän päihdetyön omaa tietoa ja arvopohjaa, kieltä ja käsitteistöä. Työryhmä olikin saanut tehtäväkseen myös selkeyttää ehkäisevän päihdetyön peruskäsitteistöä ja toiminnan sisältöä.

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN MÄÄRITELMÄ

Mitä on ehkäisevä päihdetyö? Työryhmä toteaa sen olevan toimintaa, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia

- ▶ edistämällä päihteettömiä elintapoja
- ▶ ehkäisemällä ja vähentämällä päihdehaittoja sekä
- ▶ lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa.

Ehkäisevää päihdetyötä on myös perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen päihteisiin liittyvissä kysymyksissä.

Ehkäisevän päihdetyön keinoin pyritään vähentämään päihteiden

- ▶ kysyntää,
- ▶ saatavuutta ja tarjontaa sekä
- ▶ haittoja.

Ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan

- ▶ päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin,
- ▶ päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja niiden riskitekijöihin sekä
- ▶ päihteiden käyttöön ja käytätapoihin.

Päihteitä, joiden käyttöön ja haittoihin ehkäisevällä päihdetyöllä vaikutetaan, ovat alkoholi, huumausaineet ja tupakka. Myös lääkkeet, liuottimet ja muut aineet luokitellaan päihteiksi silloin kun niitä käytetään päihtymistarkoituksessa.

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN LÄHTÖKOHTIA

Määritelmä mainitsee rinnan sekä päihteettömien elintapojen edistämisen että päihdehaittojen ehkäisemisen ja vähentämisen. Näin määritelmässä kunnioitetaan lähtökohtien moninaisuutta raittiuden edistämisestä käytön haitallisia seurauksia lieventäviin toimiin.

Yhdistävä tekijä ja ehkäisevän päihdetyön perimmäinen perustelu on kuitenkin päihteiden käytön mahdollinen haitallisuus käyttäjälle ja hänen ympäristölleen. Näitä haittoja vähentää niin päihteiden käytöstä pidättyminen kuin seurausten lievittäminenkin.

Voidaankin sanoa, että työn perimmäinen tavoite on ehkäistä ja vähentää päihdehaittoja. Kun yhteinen tavoite on lähtökohtien ja menetelmien erilaisuudesta huolimatta näin määriteltävissä, toimijoilta voi edellyttää keskinäistä lojaaliutta ja valmiutta yhteistyöhön näkemysten ja työn osittaisesta erilaisuudesta huolimatta. Toisin sanoen: kaikki ehkäisevä päihdetyö on arvokasta tähdätessään samaan päämäärään.

Päihdyttävien aineiden käyttöön liittyy usein myös sellaisten toiminnallisten riippuvuuksien riskejä kuin uhkapelihimo tai seksiaddiktio. Nekin kuuluvat osaltaan ehkäisevän päihdetyön aihepiiriin.

Ehkäisevään päihdetyöhön kohdistuu monia eri odotuksia, jotka voivat olla osin ristiriitaisiakin. Sitä tehdään monella eri tavalla ja eri yhteyksissä, ja tulokset saattavat näkyä vasta pitkän ajan kuluttua tai pelkästään epäsuorasti.

Aina tulee myös kunnioittaa niitä ihmisiä, joihin työ kohdistuu. Ja tätä työtä tekevien tulee saada onnistumisen kokemuksia, jotta he jaksavat jatkaa.

3 NORMITUKSESTA VERKOSTOITUMISEEN

Ehkäisevä päihdetyö on muotoutunut pitkän ajan kuluessa monella eri tavalla. Lait ovat muuttuneet aina alkoholin kieltolaista nykyiseen sallivuuteen. Valta-päihde alkoholia suitsitaan nytkin eri keinoilla kuin laittomia huumausaineita ja tupakkaa. Myös suhtautumien ongelmaisten hoitoon on muuttunut vuosien mittaan. Mukana kentällä toimivat niin järjestöt kuin viranomaisetkin.

Aiemmin päihdetyötä ohjattiin välillä tiukastikin normeihin ja määräyksiin. Nyt vastuuta on siirretty enemmän paikallisille toimijoille, joiden itsenäisyys ja vapaus on samalla kasvanut.

Nykyinen ehkäisevän päihdetyön toteutustapa onkin monialaista ja verkostomaista. Työn laatua ja vaikuttavuutta tavoitellaan yhdistämällä eri alojen asiantuntemusta ja luomalla strategista yhteistyötä.

Lähes joka kuntaan on nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö. Hänen tehtävänsä on olla linkkinä eri toimijoiden välillä. Yli puolet kunnistamme on asettanut tai on asettamassa moniammatillista päihderyhmää. Se kokoaa yhteen keskeiset alan toimijat ja mahdollistaa laajan yhteistyön.

Verkostomaisen ja monialaisen työtyylin yleistyminen edellyttää uudenlaisia valmiuksia ja uutta tietoa. On tiedettävä, mitkä ovat kaikkien mukana olevien velvollisuudet, esimerkiksi salassapitosäännökset.

TYÖ PERUSTUU LAKEIHIN

Ehkäisevä päihdetyö on lakisääteistä toimintaa, jonka yleisten edellytysten luominen on ensisijaisesti valtion ja kuntien tehtävä. Käytännön toiminnasta vastaavat kunnat ja järjestöt sekä erilaiset muut yhteisöt.

Ehkäisevää päihdetyötä tekevät eri hallinnonaloja edustavat viranomaiset sekä moninaiset järjestöt ja yhteisöt eri tasoilla kylästä koko maahan. Työtä tehdään moniammatillisena ja monitoimijaisena yhteistyönä, paljolti osana eri ammattikuntien perustyötä. Näin toimijoiden joukko on helposti suuri.

Toimintaa säätelevät monet eri lait ja säädökset alkaen perustuslain perusoikeussäännöksistä: raittiuslaki, päihdehuoltolaki, tupakkalaki, alkoholilaki, huumausainelaki, tartuntatautilaki, lastensuojelulaki, kansanterveyslaki, työterveyshuoltolaki, mielenterveyslaki... Perusopetuslakikin edellyttää tukea lapsen terveille kasvulle.

Vaikka nämä lait puhuvat elämän eri asioista ja puolista, yhteistä ja oleellista niille on velvoite huolehtia kansalaisten hyvinvoinnista.

4 EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN AVARA TILA

Päihdetyöhön kuuluvat ehkäisevä ja korjaava työ. Ne liittyvät kyljistään yhteen siten, että tarkkaa rajaa niiden välille on mahdoton piirtää. Ehkäisevän päihdetyön piiriin kuuluvat yleinen ehkäisy ja riskiehkäisy.

Lisäksi korjaava päihdetyö on samalla aina myös hyvää ehkäisyä. Korjaava päihdetyö rajautuu kuitenkin näiden laatukriteerien ulkopuolelle. Sille on jo vuonna 2002 laadittu omat päihdepalvelujen laatusuosituksen.

Ylle kirjattuja ja muitakin määritelmiä on selostettu liitteenä olevassa sanastossa.

Ehkäisyn tasoja tarkastellaan kohderyhmien, toiminnan tasojen ja niiden perusteella määrittyvien työotteiden näkökulmasta.

Ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan vaikuttamalla

- ▶ päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin,
- ▶ päihteiden käytöltä tai haitoilta suojaaviin tekijöihin ja niille altistaviin riskitekijöihin sekä
- ▶ päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin.

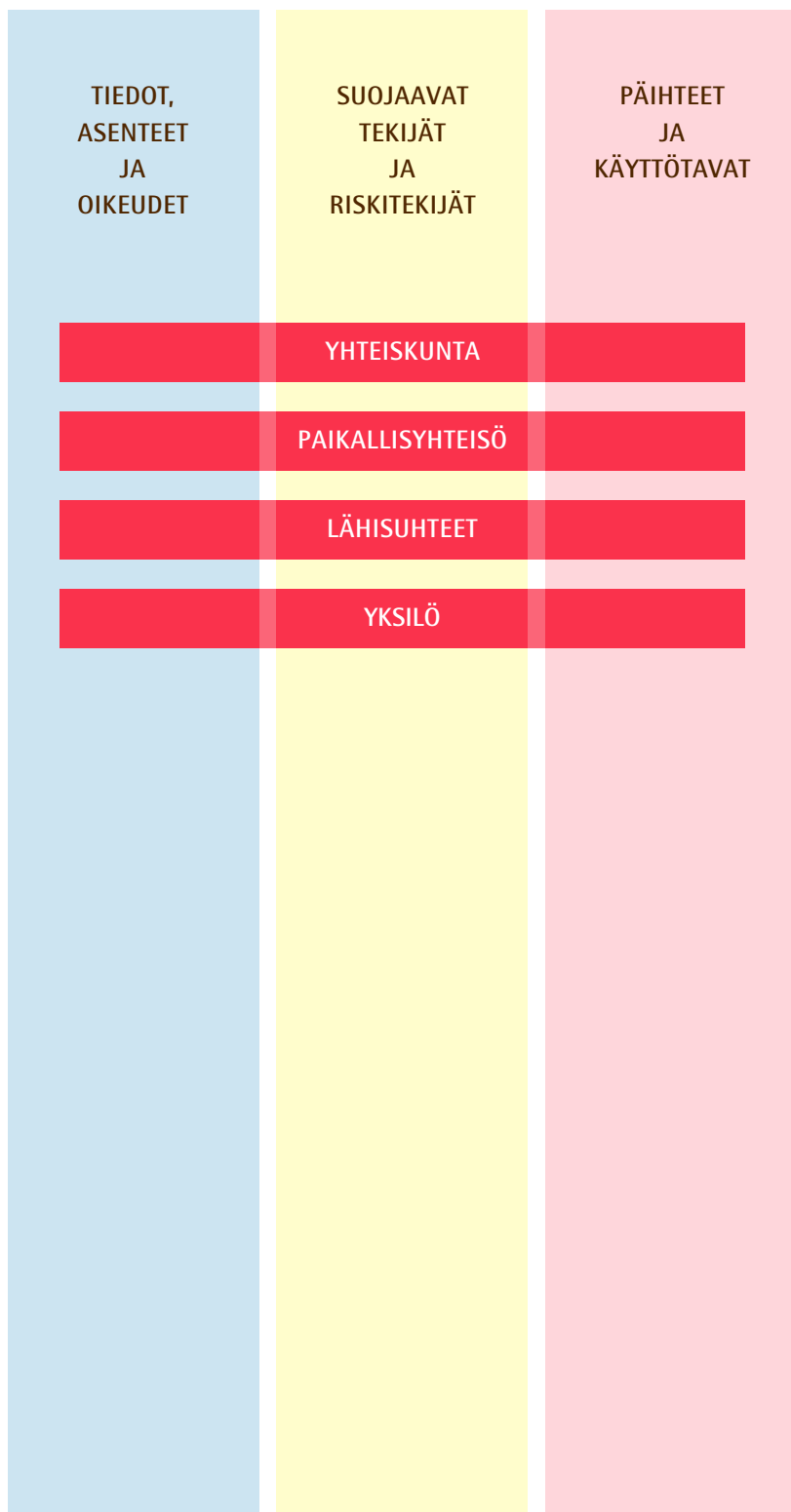
Vaikuttaa voidaan yksilön, hänen lähisuhteittensa, paikallisyhteisöjen sekä kunnan, koko yhteiskunnan tai kansainvälisen yhteisön tasolla. Työllä voidaan vaikuttaa päihteiden kysyntään, tarjontaan tai haittoihin tai useisiin näistä.

Ohessa kaavio, joka kuvaa ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta. Työn vaikuttamiskohteet on kuvattu pilareina, ja työn toteutustasot läpäisevät ne kaikki.

Oleennaista on havaita ehkäisevän päihdetyön tilan avaruus. Työ voin kohdistua yhteen tai useampaan pilariin ja toteutustasoon. Joka toiminnan tasolla tehty työ vaikuttaa myös muilla tasoilla ja tukee kokonaisuutta. On eri tasoja, mutta kukin voi toimia omassa luonnollisessa ympäristössään samojen kokonaispäämäärien hyväksi. Gräv där du står, kaiva siitä missä seisot, sanoo ruotsalainen sananlasku.

Työote ja menetelmät valitaan sen mukaan, keihin toimet kohdistuvat. Moni päihdetyössä käytetty menetelmä tai tapa on nykyään jo niin hyvin pohdittu ja kohdennettu, että sen toimivuudesta on näyttöä juuri siinä mihin se on tarkoitettu, vaan ei muualla.

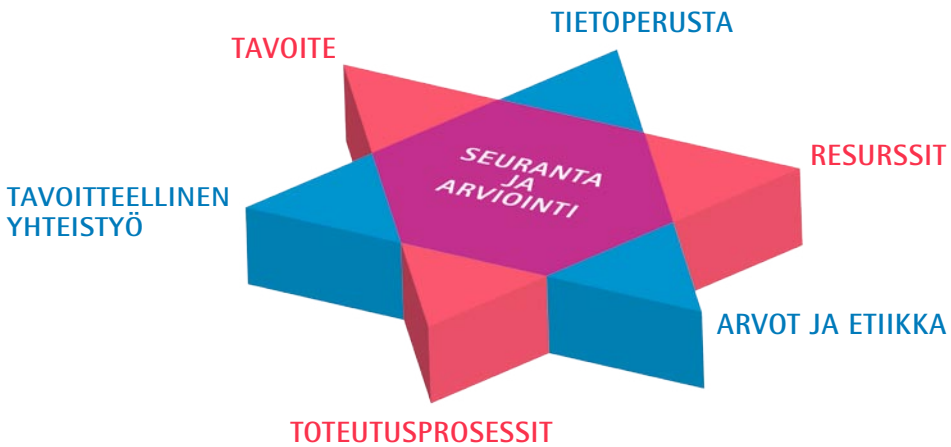
Joskus toimet voivat olla jopa tavoitteidensa vastaisia. Ennalta ehkäiseväksi tarkoitettu huumevalistus saattaa olla sisällöltään sellaista, että se leimaa ja syrjäyttää riippuvuudesta kärsiviä ja vähentää heidän uskoaan ja motivaatioitaan toipumiseen. Toisaalta esimerkiksi käyttäjille tarkoitettu haittojen vähentämisaineisto voi vähentää yleisen ehkäisyn vaikutusta, jos se leviää varsinaisen kohderyhmän ulkopuolelle.

5 LAATUTÄHDEN KOOSTUMUS

Ehkäisevän päihdetyön laatu koostuu työn sisältöön, toteutukseen sekä seurantaan ja arviointiin liittyvistä tekijöistä. Ne on selvitettävä itselleen, hallittava ja tehtävä toisillekin näkyväksi. Laatutyöskentelyn sisäistänyt ymmärtää ehkäisevän päihdetyön usein pitkänä prosessina eikä vain yksittäisinä toimenpiteinä.

LAATUTÄHTI ON KUVIO, JOSSA NÄMÄ OSATEKIJÄT OVAT KAIKKI MUKANA.
SE ON TÄLLAINEN:

SISÄLLÖN LAATU – MITÄ TEHDÄ?

TOTEUTUKSEN LAATU – MITEN TEHDÄ?

SEURANTA JA ARVIOINTI.
TÄMÄ ON KAHDEN EDELLISEN LOHKON YHTEISTÄ ALUETTA.

TÄHDEN KOOSTUMUS

Laatutähden kuusi sakaraa voidaan ryhmitellä kahteen lohkoon: sisältöön ja toteutukseen. Edelliset kohdat vastaavat kysymykseen "mitä tehdä", ja jälkimmäiset kohdat vastaavat kysymykseen "miten tehdä".

Lohkojen yhteistä aluetta on seuranta ja arviointi. Siinä todennetaan, toteutuuko tasapaino eri osien välillä. Tämän tulee kohdistua kaikkiin laatutähden osiin; ei pidä arvioida vain tulosta vaan myös prosessia, josta tulos syntyi.

Onnistuneessa työssä kaikkien kuuden sakan on oltava järkevässä suhteessa toisiinsa. Ne sisältävät asioita, jotka ovat läsnä niin pienessä kylähankkeessa kuin ministeriön monivuotisessa jättihankkeessakin. Kun resurssit – suuret tai pienet – on käytetty oikein ja sakarit ovat tasapainossa, on hanke ollut laadukas.

Laatutähden voi tehdä työstä kuin työstä, kunhan tarkastelee käsillä olevaa tavoitetta maalaamatta koko maailman kuvaa tähteensä. Peruskysymys on mitä aion saavuttaa ja miten aion sen toteuttaa. Ensin voi selvittää itselleen mitä -osan kysymykset ja jatkaa miten -osaan.

SISÄLTÖTEKIJÄT

Tietoperusta on prosessin kovaa ydintä. Mitä realistisempi on tilanearvio, ongelmanmäärittely sekä tavoitteiden, keinojen ja työtapojen asettelu, sitä paremmat onnistumisen mahdollisuudet on. Vääriin perustietoihin pohjaavaa toimintaa ei kannata aloittaa tai jatkaa.

Eryteisesti päihdetyössä pohjatiedon merkitys on suuri, sillä toimien vaikuttavuutta säätelevien tekijöiden yhdistelmää on usein vaikea hahmottaa. Siksi on syytä etsiä mahdollisimman luotettavaa tietoa.

Se voi olla vahvaa tutkimusnäyttöä tai vankkaan käytännön kokemukseen perustuvaa asiantuntijan tietoa. Vaikuttavuutta voidaan arvioida myös eettisistä lähtökohdista, esimerkiksi miten toiminta toteuttaa työn tausta-arvoja ja kansalaisten oikeuksia.

Tietoperustaan liittyy myös toimintatavan valinta. Sen on sovelluttava niille ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteille (pilareille), joilla päihdehaittoja pyritään ehkäisemään ja vähentämään sekä niille toteutustasoille, joilla aiotaan työskennellä. Mikä toimii yhtäällä, ei aina toimi toisaalla.

Päihdetyössä esimerkiksi usko valistukseen ja tiedon jakamiseen on luja, ja siitä seuraa mieltymys laajoihin valistuskampanjoihin. Ilman tavoitteen määrittelyä, vaikuttavuuden etukäteisarviointia olemassa olevan tutkimustiedon perusteella sekä valistuksen sisällön sovittamista tarpeeseen ei vaikutusta kuitenkaan ole odotettavissa.

Menetelmätiedot ja omat voimavarat on tunnettava. Taustatietoa ehkäisevän päihdetyön menetelmistä ja niiden vaikuttavuudesta tulee saataville tämän laatuhankeensa seuraavissa vaiheissa muun muassa Stakesin päihdetyön sivustolle (www.stakes.fi/neuvoa-antavat).

Arvot ja etiikka tulee aina ottaa työssä huomioon, ne ovat yksi sisällön kolmesta kulmasta. Niiden pohdinta on lojaalisuutta koko päihdetyön kenttää ja kohderyhmiä kohtaan.

Työn arvoissa voidaan pohtia monia eri tekijöitä: toteutuvat asiakkaiden ihmisoikeudet toiminnassa, edistääkö työ sosiaalista oikeudenmukaisuutta sekä yhdenvertaisuutta? Muistammeko solidaarisuuden ja työn kohteiden osallisuuden? Kunnioittaako valistuksemme vastaanottajan älyä vai onko se manipulointia?

Tavoitteellinen yhteistyö on oman toiminnan niveltämistä muuhun päihdetyöhön, niin paikallisiin kuin valtakunnallisiinkin strategioihin ja tavoitteisiin.

Siihen liittyy usein verkostoituminen. Se voi olla löyhää ja osin erillistäkin yhteistyötä, kiinteämpää keskinäistä kumppanuutta tai hyvin kiinteää ja organisaatorajat ylittävää monitoimijuutta.

Tällaisten suhteiden rakentaminen on mahdollista ja hyödyllistä vain vapaaehtoisesti sopien ja neuvotellen. Se edellyttää oman ja osapuolten työn ja lähtökohtien tuntemista ja ymmärtämistä. Kunkin osapuolen omat ongelmanmäärittelyt on hyväksyttävä eikä vaadittava yhteistä ongelmanmäärittelyä.

Yli näkemuserojen on kuitenkin löydettävä kykyä rakentavaan yhteistyöhön, sillä tavoitteet toteutuvat vain yhdistämällä eri toimijoiden voimavarat.

TOTEUTUSTEKIJÄT

Tavoitteen asettelu liittyy lopulta vaikutukseen työn kohderyhmien elämäntilanteessa, sen myönteiseen kehitykseen. Tavoite tulee asettaa niin konkreettisesti, että sen toteutumista voidaan mitata tai tapahtuva muutos muuten todentaa.

Tavoitteen on oltava saavutettavissa käytettävissä olevilla toimintatavoilla sekä taloudellisilla ja henkilöresursseilla.

Resurssit on otettava huomioon kun tavoite ja sen toteutuskeinot valitaan. Resursseja ovat muun muassa työntekijät ja muut avaintoimijat, heidän erilaiset ammatilliset tai vertaistukitaitonsa, aika, toimintatilat ja -välineet sekä tietysti rahoitus.

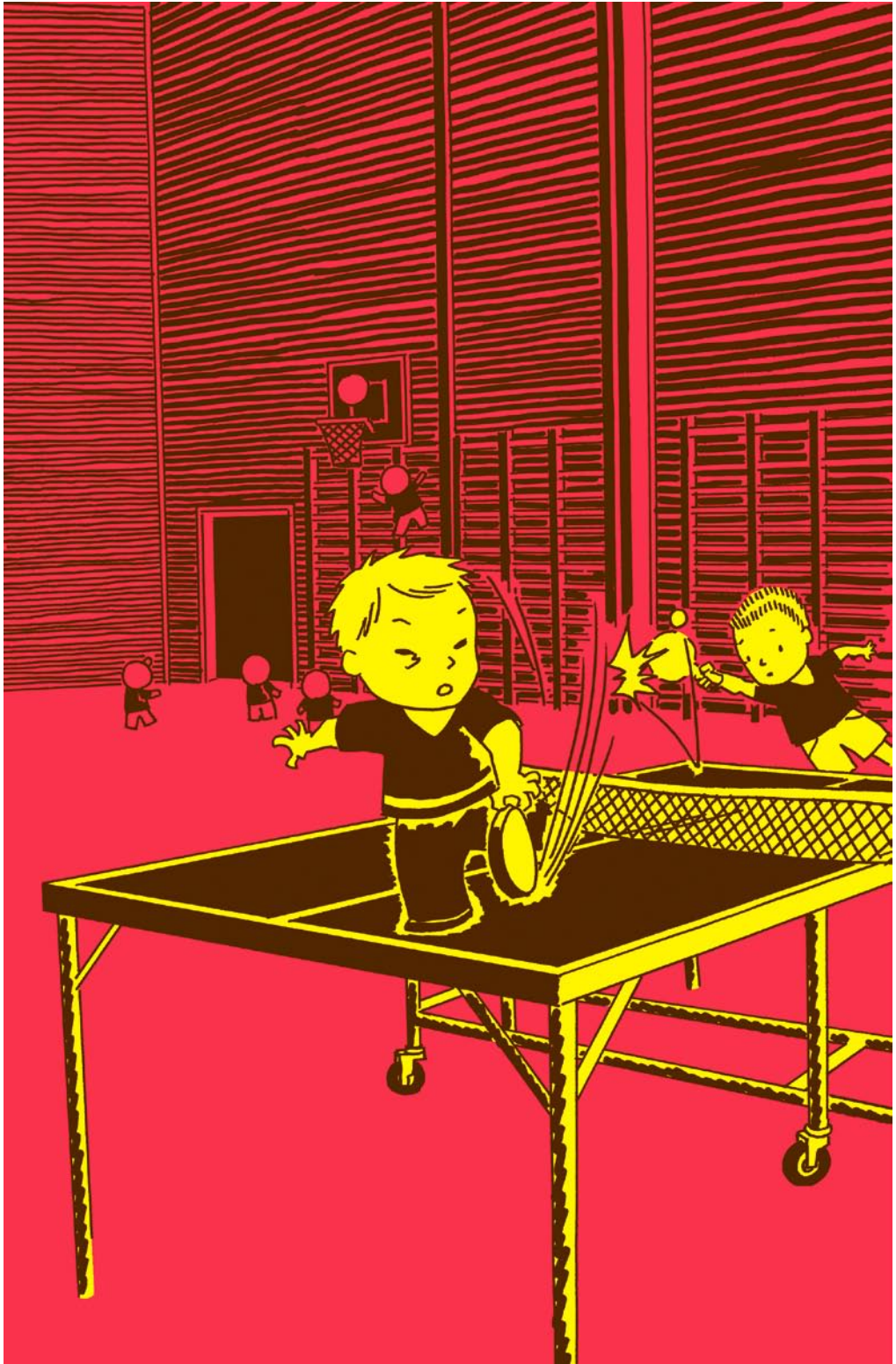
Toimintamallit ja toteutusprosessit valitaan halutun vaikuttavuuden mukaan ja mieltien ketkä ovat kohderyhmänä sekä mitkä resurssit on käytettävissä. Toimintamallien ja niiden toteuttamisen on oltava tasapainossa myös ehkäisevän päihdetyön tietoperustan, arvojen ja etiikan sekä tavoitteellisen yhteistyön kanssa.

Ehkäisevää päihdetyötä tehtäessä ja kehitettäessä tarvitaan tiettyä toimintasuunnitelmaa, riskien tunnistamista ja hallintaa, jatkuvaa seuranta ja arviointia sekä työn tuotosten levittämistä ja jatkokehittelyä, joskus myös tutkimusta. Tulokset on vielä vakiinnutettava osaksi jatkuvaa työtä, jos ne osoittautuivat hyväksi.

SEURANTA JA ARVIOINTI

Seuranta ja arviointi on kiinteä osa toimintaa koko työprosessin ajan. Toteutusvaiheessa niiden keskeisenä tehtävänä on havaita korjausliikkeiden tarve. Päätös- ja jälkivaiheessa ne kohdistuvat tuotosten ja tulosten hyödyntämiseen sekä niiden vakiinnuttamiseen ja levittämiseen, mikäli tulokset arvioitiin sen arvoisiksi.

Seuranta ja arviointi kohdistuvat ensinnäkin toimintarakenteeseen. Tällöin pidetään silmällä työn paikkaa ehkäisevän päihdetyön kokonaisuudessa eli sitä, mihin vaikuttamiskohteisiin (pilareihin) työ linkittyy ja millä toteutustasolla, tavoitteenasettelun tarkkuutta, todennäköisten riskien hallintaa ja resurssien optimointia.

Samoin arvioidaan työn tietoperusta, arvojen ja etiikan huomioonottaminen, toiminnan linkittyminen päihdetyön kokonaisuuteen, seurannan ja arvioinnin menetelmien toimivuus sekä suunnittelun ja toteutuksen peruselementtien keskinäinen tasapainoisuus.

Toiseksi eli varsinaisen toteutusprosessin aikana toimijan on aina tarpeen miettiä sitä mikä toimii, kenen osalta ja missä olosuhteissa.

On osattava tehdä tarvittavat korjausliikkeet, päivittää ja uudelleen suunnata toimintaa esimerkiksi kohderyhmässä tai toimintaympäristössä tapahtuvien muutosten mukaisesti.

Seurannan ja arvioinnin kolmas peruskohde ovat tuotokset ja tulokset. Ne voivat olla selkeitä materiaaleja ja palvelumalleja tai laadullisia muutoksia riskitekijöissä tai päihteiden käytössä.

6 LAADUN KAKSITOISTA KRITTEERIÄ

Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit koostuvat 12:sta toisiaan täydentävästä kriteeristä, jotka jokainen on jaettu osatekijöihin. Työssä tulisi löytää tasapaino näiden eri osien välillä siten, että ne kaikki otetaan huomioon; laatu syntyy siitä.

Kaikilla kriteereillä ei ole sama painoarvo työn joka vaiheessa tai eri töissä, vaan niitä sovelletaan tilanteen mukaan.

Mukana työssä tulee kuitenkin olla niin tietoperusta, arvot ja etiikka kuin tavoitteellisen yhteistyön kriteerikin. Käytännön toteutuksen kannalta puolestaan tavoitteen, resurssien ja toteutusprosessien on oltava tasapainossa.

Onnistunut työ etenee sujuvasti vaiheesta toiseen, prosessina. Ensin on tiedostettava työn tarve ja toiseksi kohdennettava se. Kolmanneksi edetään suunnitteluun ja neljänneksi toteutukseen. Viidentenä päästään työn lopputuloksiin ja kuudentena kohtana tulokset vakiinnutetaan ja levitetään, jos ne antavat siihen aihetta.

E erityisen tärkeää on muistaa, että työtä on seurattava ja arvioitava koko ajan, kaikissa kuudessa vaiheessa. Näin työ voidaan tarpeen mukaan kohdentaa tai suunnata uudelleen kesken hankkeen toteutuksenkin, mikäli tilanne sitä vaatii.

Seurantaan ja arviointiin käytettävät menetelmät ja voimavarat riippuvat koko työn luonteesta ja laajuudesta. Ulkopuolinen, tieteellisen arviointitutkimuksen menetelmiä soveltava arviointi tulee kyseeseen laajoissa ja hyvin resursoituissa hankkeissa, pieniin riittää hyvin suunniteltu itsearviointi.

Alla on esitetty numeroituina otsikkoina yhdestä kahteentoista kaikki laatukriteerit. Kunkin alle on kirjattu alaotsikkoina (esimerkiksi 4.1 tai 9.2) täsmennyksiä siitä, mitä yksittäinen laatukriteeri tarkennettuna merkitsee.

Kriteerit on jaettu neljään ryhmään, jotka on otsikoitu roomalaisin numeroin I – IV. Laatukriteerien perusidea on nähdä työ prosessina. Siksi nämä ryhmät liittyvät työn kohdentamiseen, sisältöön, suunnitteluun ja toteutukseen sekä seurantaan ja arviointiin.

Tekstin lomaan on sijoitettu elävän elämän esimerkkejä siitä, mitä kriteerien noudattaminen käytännössä voisi olla. Kriteeristö onkin eräänlainen muistilista, joka toimii tukena työn suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Ehkäisevän päihdetyön tulokset eivät aina ole numeroin mitattavissa ja selkeästi osoitettavissa, ainakaan kesken työn tai heti sen jälkeen. Siksi hyvän työn tulos muodostuu myös siitä, että työ täyttää asetetut laatukriteerit eli se on tehty laadukkaasti. Tällöin tiedetään, että työ on ollut perusteltua ja siinä on pyritty parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen.

Ehkäisevän päihdetyön kenttä voidaan jakaa eri vaikutustekijöihin, joilla kullakin toimitaan eri tasoilla. Tämä pilarimalli esiteltiin sivulla 9. Seuraavaa kriteeristöä seurattaessa kannattaa palauttaa kuvio mieleensä.

I TYÖN KOHDENTAMISEN LAATUKRITEERIT

Päihdetyön kokonaisuus sisältää ehkäisevän ja korjaavan työn. Ehkäisevän päihdetyön piiriin kuuluvat yleinen ehkäisy ja riskiehkäisy. Laadukas työ vaatii työn kohdentamista ja täsmentämistä, jotta tiedetään mitä ollaan tekemässä ja mihin työllä pyritään.

KRITEERI 1: TYÖN KOHDENTAMINEN

- ▶ työ on määritelty kuuluvaksi yleiseen ehkäisyyn, riskiehkäisyyn tai molempiin,
- ▶ toiminta on kohdennettu yhteen tai useampaan vaikuttamiskohteeseen (pilariin) ja sen painopiste on määritelty niiden kesken:
  - (1) tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin, (2) suojaavien tekijöiden vahvistamiseen ja riskitekijöiden vähentämiseen tai (3) päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin.

PILARI YKSI: Tiedot, asenteet ja oikeudet

Ihmisten valintoihin ja käyttäytymiseen on vaikea suoraan vaikuttaa tiedotuksen ja valistuksen keinoin. Valistuksella ei yleisessä ehkäisyssä kannatakaan tavoitella suoria käyttäytymismuutoksia, sillä sellaisesta vaikuttavuudesta ei juuri ole näyttöä. Mahdolliset tiedotuskampanjat voivat kyllä olla hyödyllisiä silloin kun ne liittyvät osana laajempaan toimintojen kokonaisuuteen.

Ihmisillä on kuitenkin oikeus asialliseen, ajantasaiseen ja monipuoliseen tietoon päihteistä eikä päihdekasvatusta, -tiedotusta ja -valistusta siksi aina tarvitse oikeuttaa vaikuttavuudella. Tieto palveluista ja omista keinoista hallita päihteiden käyttöä ja vähentää sen haittoja kuuluvat tavoiteltavaan päihdetiedon lukutaitoon, ja tällaisen käytännöllisen neuvonnan tuloksellisuudesta on myös tutkimusnäyttöä.

Rakentava asenneilmapiiri on keskusteleva, erilaiset mielipiteet salliva ja rationaalista argumentointia kunnioittava. Onkin usein hyödyllistä vaikuttaa yleiseen mielipideilmastoon yksilöiden käyttäytymisen sijasta. On hyödyllistä virittää ja ylläpitää keskustelua, joka synnyttää oivalluksia ja tuoda siihen erilaisia näkökulmia ja aineksia. Valistuksen kohteena ovat yhteiset keskustelu- ja toimintaprosessit, vallitsevat tavat ymmärtää päihteiden käyttö ja siihen vaikuttavat tekijät.

Tietoihin ja asenteisiin vaikutetaan parhaiten kaksisuuntaisella ja tasavertaisella viestinnällä, jossa vastaanottajan ikä ja kulttuuri on otettu huomioon ja häntä keskusteluosapuolena kunnioitetaan.

Työn voi myös kohdistaa oikeuksien parempaan toteutumiseen päihdekysymyksissä, kun on identifioitu niihin liittyvä puute tai epäkohta. Tällaisia oikeuksia ovat niin oikeus päihdepalveluihin kuin kansalaisten, erityisesti päihdeongelmista kärsivien ja heidän läheistensä ihmis- ja perusoikeudet.

PILARI KAKSI: Suojaavat tekijät ja riskitekijät

Teoria suojaavista tekijöistä ja riskitekijöistä on vakiintunut osa ehkäisevän päihdetyön ajanmukaista tietopohjaa, ja on olemassa paljon tutkimusnäyttöä siihen perustuvien menetelmien vaikuttavuudesta.

Päihteiden käytön aloittamisen tai ongelmalliseksi muuttumisen riskiä lisääviä tekijöitä on löydetty niin henkilön persoonallisuudesta kuin hänen kasvu- ja lähiympäristöstään, aina yhteisön ja yhteiskunnan rakenteeseen ja toimintapiirteisiin saakka. Riskitekijöiden olemassaolosta ei seuraa ongelmia suoraan eikä yhtäläisesti kaikille. Toiset selviävät paremmin siksi, että heidän elämässään on riskitekijöiden vastapainoksi positiivisia suojaavia tekijöitä.

On siis mahdollista joko vähentää riskitekijöitä tai vahvistaa suojaavia tekijöitä kohderyhmän elämässä. Nuo tekijät on aina tunnistettava kunkin toiminnan tavoitteiden, vaikuttamisen tason (yksilö, lähisuhteet, paikallisyhteisö, yhteiskunta) ja kohderyhmän ominaisuuksien (ikä, sukupuoli, kulttuuri jne.) mukaan. Katsaus näihin tekijöihin ja niihin vaikuttamisen menetelmiin ja kokemuksiin sisältyy laatukriteeri-hankkeen myöhempiin julkaisuihin, verkkosivustoon ja artikkelikirjaan. Niitä on jo käsitelty myös laatukriteerityöryhmän muistiossa (www.stakes.fi/ neuvoa-antavat).

Päihteiden helppo saatavuus on merkittävä riskitekijä useissa ryhmissä, ja siksi niiden tarjonnan vähentäminen – tupakan ja alkoholin hintojen ja saatavuuden sääntely ja laittomien huumausaineiden levityksen estäminen – ovat tehokkaiksi osoittautuneita keinoja, mitä käytännön työn tekijöiden ja muiden asiantuntijoiden on hyvä pitää esillä, sillä useinhan nuo tulokselliset keinot ovat poliittisesti epäsuosittuja.

Alkoholin ja tupakan saatavuuden rajoittamiseksi ja rajoittavien normien noudattamiseksi etenkin nuorten elinympäristöissä tehdään laajaa paikallistason yhteistyötä, ja siinä yhteys alan elinkeinon on keskeistä.

PILARI KOLME: Päihteiden käyttö ja käyttötavat

Päihteiden käyttöön tai käyttötapoihin vaikuttavia [pois: tutkitusti tuloksellisia] strategioita ovat muun muassa tilanneraittiuden edistäminen liikenteessä ja työpaikoilla, humalahakuisen juomisen vähentäminen, kohtuuden ja käytön hallinnan tukeminen ja päihteiden käytön rajoittaminen lasten läsnä ollessa.

On mahdollista vaikuttaa eri kohderyhmien päihteiden käyttöön niin, että siitä tulee vähemmän haitallista ja riskialtista. Tämä edellyttää sekä käyttäjien ja käyttötapojen hyvää tuntemista että ymmärrystä kuhunkin päihteeseen liittyvistä haitoista ja riskeistä. Esimerkkejä käyttöön ja käyttötapoihin vaikuttavista riski- ja haitainterventioista: alkoholinkäytön itsearviointiin ja -hallintaan opastava tiedotus ja koulutus työikäisille, alkoholimyrkytyksen saaneesta eli "sammuneesta" huolehtimisen opettaminen nuorille, kohdennettu riskitiedotus eri huumausaineita käyttäville.

KRITEERI 2: TYÖ ON KOHDENNETTU EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOTEUTUSTASOILLE

Työn toteutustasoiksi on määritelty yhteiskunta (kunnat, läänit, valtio, kansalaisyhteiskunta, kansainväliset yhteisöt), paikallisyhteisö (asuin-yhteisöt, koulut, työpaikat, verkko-yhteisöt), lähisuhteet (pari- ja perhesuhteet, kiinteät ystävyys-suhteet) ja yksilö (yksittäiset kansalaiset, ihminen yksilönä). Eri tasoja voi myös yhdistellä. Toimijoiden roolit tulee eriyttää vaikuttamistason perusteella.

Toimija on esittänyt, mille ehkäisyn toteutustasolle tai -tasolle toiminta kohdentuu. Valintaa perustellaan toimijan omilla tavoitteenasetteluilla, muilla päihdepoliittisilla linjauksilla tai asiakkaiden tarpeilla: "alkoholin käytön aloitustien myöhentämiseksi vedotaan eri kanavia hyödyntäen vanhempien oman alkoholin käytön vähentämiseksi".

KRITEERI 3: TYÖ ON KOHDENNETTU MÄÄRITELLYLLE RYHMÄLLE

Työ on voitu suunnitella joko yleisölle, jota ei määritä päihteen käyttö, tai kohdennetusti ryhmille tai yksilöille tietyn riskin perusteella.

Työ voidaan kohdentaa myös ehkäisevän päihdetyön toteuttajiin tai päättäjiin, vanhempiin tai muuhun sellaiseen ryhmään, joka vaikuttaa viimekätisen kohderyhmän elämään. Kohderyhmän määrittely riippuu myös siitä, halutaanko vähentää kysyntää vai tarjontaa.

Mahdollisuus osallistua vanhemmille tarkoitettuihin vertaistukiryhmiin tarjottiin kunnan kaikille perheille. Perheiden katsottiin itse voivan parhaiten määrittellä oma kiinnostuksensa ja tarpeensa osallistua ryhmätoimintaan.

Varhaista tukea tarjotaan jo silloin, kun perheellä ei vielä ole ongelmia päihteen käytön kanssa. Sen katsottiin edistävän perheiden hyvinvointia ja ehkäisevän mahdollisia tulevia ongelmia.

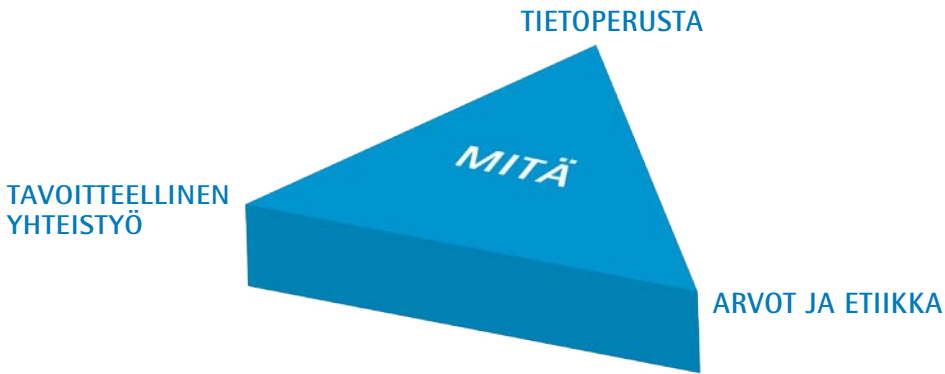
II SISÄLLÖN LAATUKRITEERIT – "MITÄ" -KOLMIO

Sisällöllisiin laatukriteereihin kuuluvat tietoperusta, arvot ja etiikka sekä tavoitteellinen yhteistyö. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteeristö asettaa korkeat vaatimukset työn tietoperustalle. Se luo pohjan työn onnistuneelle suunnittelulle ja siten myös toteutukselle. Tietoperustaan sisältyvät sekä tutkimuksen että kokemuksen tuottama tieto.

Arvot ja etiikka luovat myös pohjaa työn toteuttamiselle. Työssä tulee tuntee sekä ammattilaisten omat toimintaa ohjaavat arvot että muut aihepiiriin liittyvät arvot ja eettiset kysymykset.

Kolmantena osana sisällöllisiä laatukriteereitä on tavoitteellinen yhteistyö, joka yhdistää eri tahojen tekemän työn samansuuntaisesti vaikuttavaksi kokonaisuudeksi.

Kunkin sisällöllisen kriteerin painotuksiin vaikuttaa se, mihin työ on ensin kohdennettu (kriteerit 1–3).

KRITEERI 4: TYÖN TIETOPERUSTA ON VARMISTETTU

★ Toimija tuntee toimintaympäristön ja sen kulttuurin sekä päihteiden käytön tilanteen. Hän on valmistellut eri tutkimuksiin sekä havaintoihin perustuvan tilannekuvauksen.

Hän tuntee ehkäisevän päihdetyön avain- ja sidosryhmätoimijat ja niitä sitovat ohjeet ja muut ehdot.

Hän on selvillä kohderyhmän käsityksistä, tiedoista, asenteista ja odotuksista ja on myös pyytänyt niiltä ehdotuksia ja toivomuksia.

Hän on perillä toimijaryhmien (kuten kohderyhmien) vuorovaikutuksellisesta, osallistavasta ja voimavaraistavasta yhteistyöstä, kumppanuudesta ja monitoimijuudesta.

Hän on osannut ottaa huomioon saatavilla olevan hiljaisen tiedon, ja hän on selvittänyt itselleen mahdolliset ja käytössä olevat resurssit.

Toimija tuntee haja-asutusalueen arkielämää ja tapoja kasvettuaan tässä ympäristössä ja palattuaan sinne muualla suoritettujen opintojen jälkeen. Hän on kerännyt lisätietoa viihdehuumeitten yleisyydestä paikkakunnan nuorten keskuudessa haastatteleamalla sekä nuoria että eri tilaisuuksien järjestäjiä.

★ Toimija tuntee niiden päihteiden riskit ja haitat, joihin työ kohdistuu. Tähän kuuluu eri päihteiden yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien käsittely ja ymmärtäminen, päihteiden käytön keskinäisyyksien ymmärtäminen sekä perusteet päätökselle kohdistaa toiminta joko yhteen tai useaan päihteeseen.

Toimija tuntee ikääntymiseen, alkoholiin ja lääkkeisiin liittyvät riskitekijät: Jo muutama alkoholiannos lisää kaatumisen ja muiden tapaturmien riskiä. Iän myötä elimistö reagoi lääkkeisiin ja alkoholiin eri

tavalla kuin aiemmin. Alkoholi sopii ikääntyneille erityisen huonosti tai ei lainkaan joidenkin lääkkeiden kanssa. Lääkityksen suhteen paras asiantuntija on oma lääkäri, jolta tulisi kysyä sopiiko alkoholin käyttö käytettävissä olevien lääkkeitten kanssa. Suositellaankin, että yli 65-vuotiaan ei tulisi säännöllisesti juoda alkoholia yli seitsemää annosta viikossa eikä yli kahta annosta kerralla, usein alkoholin käytön tulisi jäädä tätäkin niukemmaksi. Alkoholin käyttöä ei voi myöskään suositella terveyden ylläpitämiseksi sen muiden haittavaikutusten vuoksi.

★ Toimija kykenee analysoimaan ja erottelamaan toiminnan kannalta keskeisen päihteen haitat esimerkiksi seuraavasti:

- ▶ päihdehaittojen ryhmittely haitan luonteen mukaan (sosiaaliset, terveydelliset, taloudelliset haitat),
- ▶ haittojen erottelu haitan kärsijän mukaan (yksilö, lähisuhteet, paikallisyhteisö, yhteiskunta),
- ▶ haittojen erottelu haitan aiheuttajan mukaan (käyttö, tarjonta, kontrolli),
- ▶ haittojen erittely tapauskohtaisesti (ikä, sukupuoli, käyttötapa, -tilanne ja olosuhteet sekä edellisten yhdistelmät).

Kaikkiaan hänen tehtävänsä kuuluu laaja-alaisen, kriittisen ja ajantasaisen kuvan muodostaminen toiminnan kohteena olevasta päihteestä.

★ Aiemmin toteutetun vastaavan toiminnan tulokset ja kokemukset on selvitetty sekä toimintaympäristön ja kohderyhmän muuttumisen vaikutukset on otettu huomioon: tutkimuksista on selvitetty hyvät ja huonot aiemmat kokemukset ja esimerkiksi etniseen taustaan, kulttuuriin, uskontoon sekä palvelujärjestelmään liittyvien erojen mahdollinen merkitys.

★ Toimija tuntee työtään säätelevän päihdetyön keskeisen säädösperustan. Siihen kuuluvat esimerkiksi perustuslaki, raittiustyölaki, päihdehuoltolaki, alkoholilaki, kansanterveyslaki.

Toimija valitsee asiakaskeskeisen työtteen perusteenaan potilaan ja asiakkaan oikeudet sekä yhdenvertaisuutta korostavat kansalaisoikeudet.

★ Toimintatavat perustuvat olemassa olevaan tietoon tuloksellisesta vaikutamisesta päihdehaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen, päihteen käyttöön ja käyttötappoihin, suojaaviin ja riskitekijöihin sekä tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin.

Vaikuttaviksi on todettu muun muassa vuorovaikutus ja osallisuus, monialaiset interventiot paikallisyhteisöihin, kohdennettu tuki ja interventiot sekä päihteen saatavuuden vähentäminen ja kontrolli.

Kokemus- ja tutkimustiedon avulla voi löytää ja perustella vaikuttavan ja kustannustehokkaan toimintatavan ja pystyy ennakoimaan toiminnan odottamattomien seurausten riskin.

Toimija on valinnut keskeiseksi suurkuluttajien tavoittamisessa lähestymistavaksi mini-interventiot. Niiden tuloksellisesta vaikuttavuudesta on vahvaa näyttöä juuri tällaisissa tilanteissa.

Toiminnan tehoa vahvistaa tasavertaisen ja motivoivan keskustelutavan käyttö. Työote on lisäksi kohderyhmiä osallistava ja voimavaraistava.

★ Tietoperustaa käytetään innovaatioiden tuottamiseen ja niiden edelleen kehittelyyn. Voi yhdistää teoreettista ja tutkimuspohjaista tietoperustaa ja käytännön kokemustietoa uudella tavalla.

Voi etsiä toimintatapa-aukkoja, yhdistellä hyviä kokemuksia tai kokeilla päihdekentän ulkopuolisia malleja. On huolehdittava, että tieto ja kokemus innovatiivisista toimintatavoista leviää myös muiden toimijoiden käyttöön.

★ Toimijalla on riittävä tieto ja ymmärrys laadukkaasta projektityöskentelystä. Hänellä on ollut käytössään esimerkiksi Terveiden edistämisen keskuksen hanketukiopas (http://www.health.fi/content/files/toi_tem_hanketuki.pdf) ja hän osaa soveltaa tätä tietoa omassa hankkeessaan.

Toimijoiden roolit on sovittu ja kirjattu sopimukseen. Hankkeen toimijoiden vastuut, velvollisuudet ja tavoitteet ovat konkreettisia, realistisia ja selkeästi yhdessä sovittuja.

Hankkeen onnistumista auttaa kun hankeidea lähtee käytännön tarpeista. Toimijat sitoutuvat hankkeeseen, kun kukin hyötyy siitä omalta osaltaan. Myös tulokset ovat projektin jälkeen helpommin juurrutettavissa.

KRITEERI 5: TYÖN ARVOT JA ETIIKKA ON MÄÄRITELTY

★ Toiminta edistää päihteiden käyttäjän ja hänen läheistensä ihmis- ja perusoikeuksia, sosiaalista oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta, solidaarisuutta ja osallisuutta. Ihmis- ja perusoikeuksia ovat sosiaaliset, sivistykselliset ja taloudelliset oikeudet sekä vapausoikeudet, oikeus yhdenvertaisuuteen ja vapautteen syrjinnästä, oikeus osallistumiseen, oikeus hyötyä tieteen edistysaskelista, oikeus itselle hyödylliseen tietoon ja yhdenvertainen oikeus päihde- ja muihin hyvinvointipalveluihin sekä lapsen oikeudet.

Työn on perustuttava tosiasioihin ja asiallisesti esitettyyn tietoon.

Huumeiden käyttäjien terveysneuvonnan tavoitteet on määritelty selkeästi. Haittojen vähentämistyön arvopohjana on huumeiden käytön haittojen vähentäminen pyrkimättä ensisijaisesti pienentämään tai lopettamaan käyttöä. Arvoihin ja työmuotoihin on perehdytty monipuolisesti.

Asiakslähtöisen, matalan kynnyksen terveysneuvonnan periaatteet on selkeästi määritelty. Sekä toiminnan toteuttajat että yhteistyötahot tietävät ja hyväksyvät ne. Toiminta kunnioittaa asiakkaan ja hänen lähiyhteisönsä ihmisarvoa ja tukee hänen voimavarojaan.

Toiminnalla pyritään rajoittamaan veriteitse leviäviä tartuntatauteja. Samalla kohennetaan yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa monella tavalla huono-osaisen asiakaskunnan terveydentilaa ja hyvinvointia.

★ Toimija tunnistaa ja ilmaisee avoimesti oman arvoperustansa ja ottaa huomioon myös muiden ammatilliset arvot ja periaatteet, jotta voidaan muodostaa yhteistä toimintaa edistävä kokonaisuus, johon kaikki voivat sitoutua.

★ Toiminta kehittää kansalaisten tietoa ja ymmärrystä päihdeistä sekä niiden käytön riskeistä. Tätä tukevat kansalaisten totuudenmukaisen ja manipuloimattoman tiedonsaannin sekä vapaan, avoimen ja monipuolisen vuoropuhelun edistäminen.

Aktiivisella keskustelulla ja tiedottamisella voidaan lisätä kansalaisten tietoa butaanin imppauksesta ja siihen liittyvistä riskeistä. Tosiasiat esitetään välttämättä pelottelua.

Tuetaan ensisijaisen kohderyhmän – yläasteikäisten nuorten – osallisuutta. Toiminta on vaikuttavampaa, kun tiedonkulun kaksisuuntaisuus varmistetaan muun muassa keskustelulla luokissa sekä vanhempainilloilla.

Butaanin saatavuuteen voidaan vaikuttaa kertomalla ilmiöstä paikallisille yrittäjille. Lisäksi yrittäjiä kutsutaan tapaamisiin. Laajempia joukkoja tavoitetaan yhteistyössä paikallismedian kanssa.

★ Toiminta lisää päihdetyön tunnettuutta sekä yleistä tietoisuutta päihdeongelmista ja niihin vaikuttamisesta. Sellaista toimintaa on päihdetyön tuominen aktiivisesti julkiseen keskusteluun ja päätöksentekijöiden tietoon, sekä päihdehaittoihin vaikuttavien rakenteellisten, poliittisten, kulttuuristen ja muiden taustatekijöiden esillä pitäminen julkisuudessa.

Kunnanhallitukselle ja -valtuustolle jaetaan tiedotteita sekä paikallisissa tiedotusvälineissä julkaistaan artikkeleita aiheesta kerran kuukaudessa. Lisäksi järjestetään seminaareja ja yleisötilaisuuksia päihdelähteestä.

Aktiivista lobbauskampanjaa jatketaan aina syyskaudelle saakka, jolloin paikalliselle toiminnalle saa-

daan myös Ehkäisevän päihdetyön viikon valtakunnallinen tuki. Tavoitteena on saada kunnanvaltuusto tekemään tarvittavat ratkaisut.

KRITEERI 6: TYÖ ON TAVOITTEELLISTA YHTEISTOIMINTAA

★ Toiminta on samansuuntaista kansallisten ja kansainvälisten sekä paikallisten ja seudullisten strategioiden kanssa tai haastaa ne perustellulla tavalla. Oma toiminta asemoidaan suhteessa laajempiin strategioihin, esimerkiksi valtakunnallisiin ohjelmiin, kansainvälisiin linjauksiin sekä erilaisiin päihde-, hyvinvointi- ja turvallisuusstrategioihin.

Terveys 2015 -kansanterveysohjelman yksi tavoite on nuorten tupakoinnin väheneminen vuoteen 2015 mennessä 15 prosenttiin.

Toimija osallistuu omalla toiminnallaan seuraamalla tupakointilukujen kehitystä ja tiedottamalla, ottamalla kantaa ja antamalla haastatteluja aiheesta. Eri toimijat suunnittelevat toimia yhteistyössä.

★ Toimijoiden yhteistyö noudattaa yhteistä strategiaa, jossa tavoitteet ovat riittävän samansuuntaisia. Tätä edistää toimintastrategian ja tavoitteiden laatiminen ja määrittäminen yhdessä, eri toimijoiden panosten yhdistäminen samansuuntaisesti vaikuttavaksi kokonaisuudeksi ja mahdollisten yhteistyön esteiden ylittäminen. Yhteistyö ei edellytä yhteistä ongelmanmäärittelyä.

Yhteistyöryhmä laatii tavoitteet ja toimintamallin päihdeperheiden hoitamiseksi ja tukemiseksi raskauden aikana. Työryhmä muodostaa tavoitteet ja toimintatavat sekä tehtäväjaon. Tavoite on riskien ja haittojen vähentäminen sekä perheen hyvinvoinnin edistäminen.

Työryhmässä on terveydenhuollon lisäksi esimerkiksi perusturvan edustajat, ensi- ja turvakoti, päihdepalvelujen tarjoajat sekä perheneuvola. Mikä tahansa sektori voi toimia koollekutsujana. Tärkeää on, että laadittavat tavoitteet toteutuvat yhdensuuntaisina sekä toimijoiden että asiakkaan näkökulmasta.

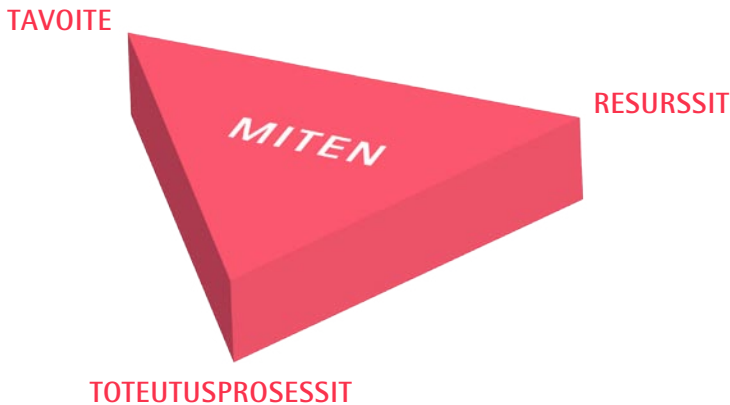
★ Toimijat ovat verkostoituneita siten, ettei toiminta ole tarpeettomasti päällekkäistä. Siihen kuuluvat tiedon hakeminen muiden toimijoiden työstä ja kehittämishankkeista, avoin keskinäinen tiedottaminen, vuoropuhelu ja osaamisen vaihto sekä verkostoitumisen asteen määrittäminen.

III TOTEUTUKSEN LAATUKRITEERIT – "MITEN" -KOLMIO

Työn laatu ja tuloksellisuus perustuvat suunnittelun ja toteutuksen tasapainoiseen onnistumiseen. Tällöin toiminnan tavoitteet asetetaan tarkasti ja saavutettaviksi käytettävissä olevilla resursseilla. Toimintamallit ja niiden toteutusprosessit suunnitellaan resurssien mukaisiksi.

Kunkin toteutuskriteerin painotuksiin vaikuttaa myös se, kuinka työ on alussa kohdennettu (kriteerit 1–3).

Toteutustekijöitä määritettäessä on hyödyllistä käyttää tukena Terveyden edistämisen keskuksen hanketukiopasta (http://www.health.fi/content/files/toi_tem_hanketuki.pdf).

KRITEERI 7: TYÖLLE ON ASETETTU TAVOITE SUHTEESSA EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KOHDENTUMISEEN.

★ Tavoite on määritelty selkeästi ja realistisesti suhteessa ehkäisevän päihdetyön

- ▶ vaikuttamiskohteisiin (pilareihin): (1) tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin, (2) suojaavien tekijöiden vahvistamiseen ja riskitekijöiden vähentämiseen ja (3) päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin, sekä
- ▶ toteutustasoihin: yhteiskuntaan, paikallisyhteisöön, lähisuhteisiin, yksilöön.

★ Kaikki mukana olevat voivat sitoutua yhdessä asetettuun tavoitteeseen. Tätä edistää toimijoiden ja kohderyhmän osallistaminen ja tasavertainen keskustelu. Sitoutuminen edellyttää myös perusteltua uskoa tavoitteiden saavutettavuuteen. Siksi on varmistettava, että tavoite on jaettu yleis- ja osatavoitteisiin, tavoite on saavutettavissa käytettävissä olevilla toimintatavoilla ja resursseilla, tavoitteen saavuttaminen on arvioitavissa ja todennettavissa ja tavoitteelle on asetettu realistinen aikataulu.

KRITEERI 8: TYÖHÖN TARVITTAVAT RESURSSIT ON MÄÄRITETTY

★ Resurssit vastaavat asetettuja tavoitteita ja suunniteltua toteutusta. Tätä edistävät tavoitteen, toteutusprosessien ja resurssien sekä tietoperustan, arvojen, etiikan sekä tavoitteellisen yhteistyön tasapainoinen huomioon ottaminen sekä resurssien tarkoituksenmukainen kohdentaminen. Resursseja ovat esimerkiksi toimijat (niihin luettuna myös kohderyhmä), heidän erilaiset taitonsa, aika, toimintatilat ja -välineet sekä rahoitus.

★ Toimintaan osallistuvien työnjako on määritelty. Siihen kuuluu tehtävien täsmentäminen suunnittelun, toteutuksen ja seurannan sekä uusien innovaatioiden vakiinnuttamisen osalta ja yhteistyökumppaneiden ja kohderyhmien roolin ja tehtävien määrittäminen.

KRITEERI 9: TYÖN TOTEUTUSPROSESSIT ON VALITTU

★ On varmistettu, että valittu toimintamenetelmä soveltuu tavoitteisiin. Se ottaa huomioon kohderyhmät ja resurssit sekä tarkastelee toimintaa joko pidempiaikaisena prosessina tai yksittäisinä toimenpiteinä. Toiminnan riskit ennakoidaan ja niiden vähentäminen suunnitellaan.

Mini-interventiot voidaan toteuttaa tavallisten perusterveydenhuollon potilaskontakteissa. Alkoholin käyttöä kysytään mahdollisimman monelta: esimerkiksi kaikki uudet potilaat sekä potilaat, joilla on psyykkisiä oireita, toistuvia tapaturmia, kohonnutta verenpainetta tai sokeritautia.

Apuna voidaan käyttää esimerkiksi AUDIT -kyselyä. Todetuille riskikuluttajille annetaan lyhytneuvontaa sekä kirjallista materiaalia, kuten annospäiväkirja tai Hallittua juomista -opas. Tarvittaessa sovi-
taan yksi tai useampi seurantakäynti.

★ Toiminnan tarve ja käytettävät toteutusprosessit on perusteltu ja kuvattu. Tällöin vastataan esillä olevaan haasteeseen ja kuvataan osaprosessien keskinäiset yhteydet.

Raskaudenaikainen päihdeperheen tukeminen ja toiminnan tarpeiden määrittely on asiakaslähtöistä; siihen osallistuu aina myös perhe itse.

Määrittelyn tuloksena sovitaan kaikki perheen asioissa osallisina olevat toimijat. He tapaavat sovituksi.

Tapaamisissa arvioidaan onko syytä tarpeiden uudelleen määrittelyyn tai toiminnan muutokseen, onko osatavoitteita saavutettu sekä tukijärjestelmien riittävyys perheen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tavoitteet, yhteistyötahot, perheen omat voimavarat ja lähiverkoston tuki, tukimuodot ja toimintaprosessit kirjataan perheen hoitosuunnitelmaan. Kaikkien osallisina olevien tulee voida hyväksyä se ja sitoutua siihen. Jatkuvuus on muistettava, tehostettu tuen tarve jatkuu lapsen synnyttyä.

IV EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN SEURANNAN JA ARVIOINNIN LAATUKRITEERIT

Työn seuranta- ja arviointimenetelmät on mietittävä jo työn suunnitteluvaiheessa, jotta arviointi saadaan kiinteäksi osaksi työtä. Jatkuvan seurannan ja arvioinnin avulla työtä voidaan kohdentaa uudelleen ja työn kehittäminen on mahdollista.

KRITEERI 10: SEURANTA JA ARVIOINTI ON KIINTEÄ OSA TYÖTÄ

★ Ehkäisevän päihdetyön käytäntöjen toteuttamista, tuloksia ja vaikutuksia arvioidaan. Toimijalla on riittävä tieto ja ymmärrys seurannasta ja arvioinnista: hän tietää, mitä työssä on mahdollista arvioida sekä osaa hyödyntää monipuolisesti eri vaikuttavuuden arvioinnin näkökulmia (näyttöön perustuva, käytännön toimivuuteen perustuva ja etiikkaan perustuva).

Seuranta ja arviointi kohdistuu laatukriteerien toteutumiseen, prosessi-seurantaan ja mahdollisesti myös vaikuttavuuden arviointiin, ja toiminnassa hyödynnetään olemassa olevia seurannan ja arvioinnin työkaluja.

★ Päihdetyössä sovellettavien käytäntöjen toteuttamista, tuloksia ja vaikutuksia arvioidaan. Työn seurannan varmistamiseksi tarvittavat arviointimenetelmät ymmärretään, samoin arvioinnin merkitys työn laadun kehittämisessä.

Toimintaa seurantaan ja arvioidaan koko toteutusprosessin ajan, arviointi- ja tiedonkeruumenetelmät valitaan ja kuvataan sekä tehdään arvioinnin edellyttämät korjausliikkeet.

Kunnallisen hankkeen tavoitteena on viranomaisten yhteistyönä ja verkostoitumisen sekä palveluohjauksen keinoin synnyttää niin kutsuttuja palvelupolkuja huumeiden ongelmakäyttäjille. Päästyään tarvitsemiensa palvelujen piiriin käyttäjät irtautuisivat huumeista ja oheisrikollisuudesta päätyen lopulta

veronmaksajiksi. Hankkeen ainoa resurssi on koordinaattori.

Vaikuttavuusarviolle ei kuitenkaan löydy toteuttajaa. Arvioimalla itsekritiisesti hankkeen lähtökoh-tia ja tietoa moniongelmaisten huumeiden käyttäji-en elämäntilanteista hankkeen rahoittajat ymmärtä-vät, että sen vaikuttavuutta on mahdoton tutkia.

Auttamistavoitteet ovat epärealistiset ja palka-tulla koordinaattorilla tai toimijoiden verkostoitumi-sella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa palvelujen saa-tavuuteen. Hankkeelle asetetaan uusi tavoite, joka on arvioitavissa ja edistää kehittämistyötä: palve-lutilanteen ja tarkemmin rajatun kohderyhmän kar-toittaminen.

★ Tavoiteltu muutos on määritelty siten, että sen toteutumista voidaan arvioida. Siihen sisältyvät välietappien asettaminen, määrällisten tai laadullisten arviointimittareiden kuvaaminen ja perustelevinen sekä muutoksen vaatiman ajan huomioiminen.

Peruskoulussa toteutetaan huumekasvatusta yhteis-työnä järjestöjen ja eri viranomaisten kanssa. Tavoite on, että oppilaat saisivat realistisen ja mahdollisim-man monipuolisen käsityksen huumeaineista, niiden käyttöä ja tarjontaa säätelevistä tekijöistä sekä käytön riskeistä.

Koulussa käy vierailijoita: terveydenhuollon henkilökuntaa (terveysvaikutukset ja -riskit), poliiseja (oikeuskasvatus ja näkökulmia ammattirikollisuu-teen) ja järjestöjen edustajia (huumeet globaalina ongelmana). Kaikkia on varoitettu antamasta pelot-televaa ja moralisoivaa valistusta.

Koulu on sopinut läheisen ammattikorkeakoulun oppilaan kanssa, että hän tekee kampanjan arvioin-nin lopputyönään. Oppilas arvioi laadullisesti välite-tyt tiedon sisältöä osallistuttuaan itsekin tunneille ja koulun tilaisuuksiin.

Tämän perusteella hän laatii kyselylomakkeen kaikkien opetukseen osallistuneiden vastattavaksi. Kyselyllä hän selvittää, kuinka oppilaat ymmärsivät sisällön ja miten he siihen suhtautuivat.

KRITEERI 11: TYÖSSÄ VARMISTETAAN LAADUN OSATEKIJÖIDEN TASAPAINO

Ennen suunnitellun työn toteuttamista on vielä varmistettava, että laadun osatekijät ovat keskenään tasapainossa. Tasapainotus tehdään tarkastelemalla tähden kutakin kulmaa suhteessa toisiin.

Esimerkiksi aloitetaan tarkistamalla tietoperustan sekä arvojen ja etiikan suhde: millaisia arvoja ja eettisiä periaatteita käytettävä tietoperusta edistää – ja millaista tietoperustaa valitut arvot ja etiikka toimijoilta edellyttävät? Sama tarkastelu toteutetaan kunkin sakan kesken. Myös seuranta ja arviointi huomioidaan osana tasapainotusta.

★ Laadun osatekijöiden keskinäinen tasapainoisuus on varmistettu. Silloin jokainen osatekijä muodostaa tasapainoisen kokonaisuuden suhteessa kaikkiin muihin osatekijöihin ja eri osatekijät sopivat yhteen toistensa kanssa.

Huumeiden käyttäjien terveysneuvonta pohjautuu laajaan tietopohjaan ja pyrkii huumeiden käytön haittojen vähentämiseen.

Toimintaan liittyvät arvovirittimet tiedostetaan, ja niistä keskustellaan myös yhteistyötahojen kanssa sujuvan yhteistyömallin rakentamiseksi. Toimintaa toteutetaan asiakaslähtöisesti ja joustavasti asiakkaiden tarpeista, mikä on huomioitu toiminnan resursoinnissa.

Toimintaa seurataan ja arvioidaan toisaalta asiakaslähtöisesti ja toisaalta toiminnalle asetettujen laajempien tavoitteiden pohjalta.

KRITEERI 12: TYÖN TULOKSET SUHTEUTETAAN ALKUTILANTEESEEN

Työprosessin tai projektin päätösvaiheessa, ennen tulosten ja tuotosten vakiinnuttamista ja levittämistä, on arvion paikka. Missä määrin aikaansaatu tasapainoinen tulos vastaa työn kohdentamisia pilareihin, tasoihin ja kohderyhmiin, niiden kohdalle asetettuja tavoitteita sekä valitun toimintastrategian onnistumista?

Tulokset voidaan arvioida saavutetun maksimaalisesti, minimaalisesti tai ei lainkaan. Tasapainoisuuden ohella tärkeää on siis tavoitellun muutoksen aikaansaamisen aste.

★ Tulostavoitteet on saavutettu kun ehkäisevän päihdetyön yhteen tai useampaan pilariin on voitu vaikuttaa aiotulla tavalla, ehkäisevän päihdetyön yhdellä tai useammalla vaikuttamistasolla on tapahtunut aiottuja muutoksia, kohderyhmät on tavoitettu aiotulla tavalla tai tulostavoitteet on saavutettu ainakin vähimmäistasolla mutta mieluummin enimmäismäärässä.

★ Arvioinnin tuottamaa tietoa hyödynnetään työkäytäntöjen uudistamisessa ja laadunvarmistamisessa, jotta arvokkaiksi osoittautuneet työkäytännöt voitaisiin juurruttaa pysyviksi. Tieto saatetaan myös toisten toimijoiden ulottuville. On tärkeää olla avoin myös epäonnistumisten ja toteutumatta jääneiden tavoitteiden kuvaamisessa, sillä ne ovat hyödyllistä tietoa.

NÄIN RAKENNAN OMAN LAATUTÄHDEN

Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit koostuvat 12 varsinaisesta kriteeristä osatekijöineen. Ne etenevät tiettyjen vaiheitten kautta, prosessina. Oleellista on löytää laadun peruselementtien välille keskinäinen tasapaino sekä lopussa myös riittävä vastaavuus alkutilanteeseen ja erityisesti sen tavoitteisiin.

Ehkäisevän päihdetyön laadun peruselementtejä ovat

- ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet eli pilarit : (a) päihdetiedot ja -asenteet sekä päihteidenkäyttäjien ja heidän läheistensä oikeudet, (b) päihdehaitoilta suojaavat ja niille altistavat riskitekijät sekä (c) päihteet ja käyttötavat [kriteeri 1],
- työn toteutustaso eli yhteiskunta, paikallisyhteisö, lähisuhteet ja yksilö [kriteerit 2 ja 3],
- työn sisältötekijät eli (a) tietoperusta, (b) arvot ja etiikka sekä (c) tavoitteellinen yhteistyö [kriteerit 4–6],
- työn toteutustekijät eli (a) tavoite, (b) resurssit ja (c) toteutusprosessit [kriteerit 7–9],
- seuranta ja arviointi [kriteeri 10],
- osatekijöiden keskinäisen tasapainon varmistaminen [kriteeri 11]
- prosessin lopputulosten suhteuttaminen alkutilanteen lähtökohtiin, strategiaan ja tavoitteisiin [kriteeri 12].

Laatutähden rakentaminen etenee käytännön työprosessina pohtimalla seuraavat seikat:

VAIHE 1: TYÖN KOHDENTAMINEN [KRITEERIT 1–3]: PILARIEN, TOTEUTUSTASOJEN JA KOHDERYHMIEN TÄSMENNYS

- Mihin ehkäisevän päihdetyön pilariin työ kohdentuu (tiedot, asenteet, oikeudet – suojaavat ja riskitekijät – päihteet ja käyttötavat)?
- Millä toteutustasolla sitä tehdään (yleistä vai riskiehkäisyä; yhteiskunnallisella, paikallisyhteisön, lähisuhteiden vai yksilötasolla)?
- Mikä on kohderyhmä?

Työ voi kohdentua rajatusti vain johonkin yksittäiseen pilariin, toteutustasoon ja kohderyhmään, mutta niiden välillä on joka tapauksessa heijastusvaikutus. Työn kohdentaminen kertoo samalla mikä on työn perimmäinen toiminta-ajatus.

VAIHE 2: TYÖN SISÄLTÖTEKIJÖIDEN MÄÄRITTÄMINEN: TIETOPERUSTA, ARVOT JA ETIIKKA SEKÄ TAVOITTEELLINEN YHTEISTYÖ [KRITEERIT 4–6]

- Toimija tutustuu aihepiiriin saatavilla olevaan tietoperustaan, kerää ne tiedot joita valittu toiminta edellyttää.
- Toimija perehtyy aihepiiriin arvoihin ja etiikkaan ja esittää mihin eettisiin lähtökohtiin toiminta perustuu.
- Toimija tutustuu siihen, mitä hankkeen alalla on jo meneillään ja suunnitteilla sekä mitkä ovat toimintaa ohjaavat yleiset ohjelmat ja strategiat. Tavoitteena on linkittää oma toiminta osaksi laajempaa työkokonaisuutta ja yhteistyötä.

VAIHE 3: TYÖN TOTEUTUSTEKIJÖIDEN TÄSMENTÄMINEN [KRITERIT 7–9]

- On varmistettava työn vaikuttavuus eli toivotun muutoksen aikaansaaminen. Siksi tavoitteet on määriteltävä selkeästi. Tulostavoitteet voidaan ilmaista laadullisina ja/tai määrällisinä. Tavoitteet on tarpeen asettaa niin toiminnan välietappeihin ja päättymiseen kuin myös pitemmälle ajalle (toiminnan vakiinnuttamis- ja levittämisvaihe). Tavoitteille on hyvä asettaa sekä minimitaso (mitä vähintään tulee tapahtua) että maksimitaso (jos kaikki menisi oikein hyvin, mikä olisi tulos). Tavoitteiden tulee kuvata muutosta ehkäisevän päihdetyön pilareissa ja valituilla toimintatasoilla.
- Toimintaresurssien tulee olla riittävät – liian vähällä rahalla ja ihmisillä ei saada aikaan tavoitteeksi asetettua vaikutusta. Henkilöresurssissa on muistettava sekä avaintoimijat ja heidän osaamisensa että yhteistyökumppanit ja sidosryhmät. Toimintaan osallistuvien työnjako on määriteltävä selkeästi.
- Tietoperustaa työstettäessä toimija on jo tutustunutkin vaikuttaviin toimintamalleihin, joten nyt on kyseessä lähinnä niiden toteuttamistapojen pohdinta. Tätä varten on tarjolla kokemuksia hyvistä käytännöistä. Toimija valitsee mallit, niiden toteutustavat ja esittää ne.

VAIHE 4: SEURANTA- JA ARVIOINTIMENETELMIEN VALINTA [KRITERI 10]

- Toimija tuntee riittävästi työn seurantaan ja arviointiin käytettäviä menetelmiä ja hyviä käytäntöjä ja hän on esittänyt omat valintansa.

VAIHE 5: PERUSTEKIJÖIDEN KESKINÄISEN TASAPAINOISUUDEN VARMISTAMINEN [KRITERI 11]

- Tasapainotus tehdään tarkastelemalla laatutähden kutakin osaa suhteessa toisiin. Tarkistettavia suhteita ovat (1) sisällön tasapainoisuus eli tietoperustan, arvojen ja etiikan sekä tietoperustan ja tavoitteellisen yhteistyön keskinäissuhteet, (2) suunnittelun ja toteutuksen tasapainoisuus eli tavoitteen, toteutusprosessien ja resurssien keskinäissuhteet, (3) sisällön ja suunnittelun keskinäinen tasapainoisuus sekä (4) seurannan ja arvioinnin tasapainoinen suhde toimintakokonaisuuteen.

Työn kuluessa on jatkuvasti tarkasteltava toteutuvaa tulosta suunnitelmien lähtökohtiin. Tarvittavat korjausliikkeet on tehtävä aina kun peruselementit eivät ole keskenään tasapainossa.

VAIHE 6: TULOSTEN SUHTEUTTAMINEN ALKUTILANTEEN LÄHTÖKOHTIIN, STRATEGIAAN JA TAVOITTEISIIN [KRITERI 12]

- Prosessin päättyessä arvioidaan vielä, missä määrin
- laatutähden osatekijät ovat olleet keskenään tasapainossa,
  - ehkäisevän päihdetyön yhteen tai useampaan pilariin on voitu vaikuttaa,
  - yhdellä tai useammalla vaikuttamistasolla on tapahtunut muutoksia,
  - kohderyhmät on tavoitettu ja
  - tulostavoitteet on saavutettu.
- Lopuksi huolehditaan työn jatkuvuudesta ja tiedon leviämisestä, jos työ osoittautui laadukkaaksi.

MUUTAMIA SANOJA

HAITTOJEN VÄHENTÄMINEN:

Toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään päihteiden käytöstä seuraavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja asianomaiselle itselleen, hänen ympäristölleen ja yhteiskunnalle. Menetelmiä, joilla voidaan vähentää tai lieventää haittoja, vaikka itse käyttöä ei siinä tilanteessa pystyttäisikään tai juuri kyseisellä interventtiolla pyrittäisi vähentämään.

HANKE, KEHITTÄMISHANKE:

Hankkeet ovat määräaikaista sekä tavoiteiltaan ja toteutukseltaan rajattua ehkäisevää päihdetyötä, jota tehdään joko toimijan, esim. kunnan omarahoitteisena ja/tai erillisrahoituksella. Hankkeet voivat olla yhden toimijan toteuttamia tai useamman toimijan yhteistyöhankkeita.

INTERVENTIO:

Toimi, jolla pyritään vaikuttamaan yhteisön, ryhmän tai yksilön terveyteen, hyvinvointiin tai käyttäytymiseen.

KORJAAVA PÄIHDETYÖ:

Ilmenneisiin päihdehaittoihin ja/tai niihin johtaneeseen käyttöön kohdistuvat palvelut, ongelmakäytön ja/tai päihderiippuvuuden hoitopalvelut, päihdeongelman uusiutumisen ehkäisy, ongelmakäytön ja/tai päihderiippuvuuden haittojen vähentäminen ja pahenemisen ehkäisy.

KRITEERI

tarkoittaa ominaisuutta, jonka perusteella jokin voidaan tunnistaa ja erottaa muista. Työn laatuksiteerit ovat siten laadukkaan työn tunnusmerkkejä. Siksi työn laadun hallinta, parantaminen ja todentaminen edellyttävät laatuksiteerien määrittämistä.

Laatuksiteereiden avulla ilmaistaan, millaista työn tulosta tavoitellaan. Kriteerit voivat olla joko määrällisiä eli tarkasti mitattavia tai laadullisia eli muutoin selkeästi ilmaistuja työn arvioinnin apuvälineitä.

LAATU

koostuu niistä ominaisuuksista, joihin perustuu organisaation, tuotteen tai palvelun kyky täyttää sille asetetut vaatimukset ja siihen kohdistuvat odotukset.

RISKIEHKÄISY:

Kohderyhmä määritellään sellaisen riskin perusteella, jonka toteutuminen on todennäköinen. Riskiehkäisyä on sekä puuttuminen sellaiseen päihteiden käyttöön, joka ennakoii haittoja tai ongelmakäyttöä, että varhaista puuttumista tulevaa ongelmakäyttöä ennustaviin riskitekijöihin.

Riskiehkäisyä ovat esimerkiksi lasten näkökulman ja kokemusten huomiointaminen vanhempien ja muiden aikuisten päihteidenkäytössä, alkoholin suurkuluttajien mini-interventiot ja suonensisäisesti huumeita käyttävien neulanvaihto-ohjelmat.

RISKITEKIJÄ:

joko yksilöön tai ympäristöön liittyvä ominaisuus, olosuhde tai tapahtuma, jonka on empiirisesti havaittu tietyissä olosuhteissa, tietyssä ryhmässä lisäävän jonkin tietyn häiriön tai ongelman todennäköisyyttä.

Päihdeongelmiin vaikuttavia riskitekijöitä voidaan määritellä yksilön (esimerkiksi sitoutuminen koulunkäyntiin), tämän lähisuhteiden (esimerkiksi suhde vanhempiin tai ikätovereihin), ympäröivän yhteisön (esimerkiksi vaikutusmahdollisuudet yhteisössä) tai koko yhteiskunnan (esimerkiksi vallitsevat lait ja normit) tasolla.

SUOJAAVA TEKIJÄ:

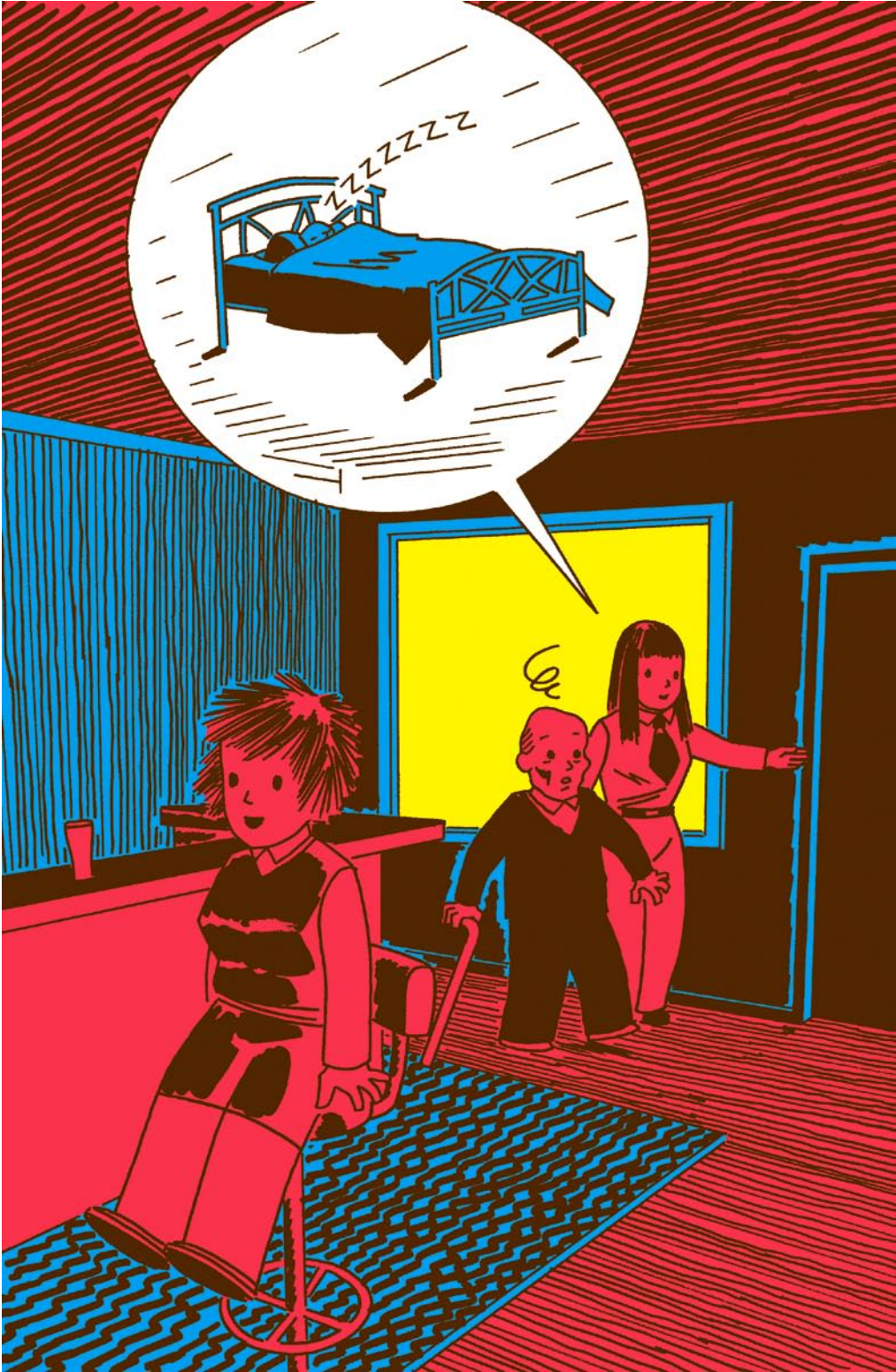
yksilön, tämän lähisuhteiden, yhteisön tai yhteiskunnan ominaisuus, jonka on havaittu vaikuttavan tietyn riskitekijän tai tiettyjen riskitekijöiden vaikutuksilta suojaavasti. Suojaavat tekijät vaikuttavat riskitekijän ja sen ennustaman lopputuloksen väliseen prosessiin puskuroiden yksilön haitallisilta seurauksilta.

VAIKUTTAVUUS.

Se miten hyvin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä toiminnalla saadut tulokset vastaavat toiminnan lähtökohtaisiin tarpeisiin. Se missä määrin toimenpiteen tavoite on käytännössä toteutunut.

YLEINEN EHKÄISY

kohdistuu koko väestöön tai johonkin väestöryhmään, jonka valintaperusteena ei kuitenkaan ole päihteiden käyttö. Yleisen ehkäisyn piiriin kuuluvat muun muassa kaikkien päihteiden käytön aloittamisen ehkäiseminen eli aatteellinen raittiustyö, joidenkin päihteiden käytön aloittamisen ehkäiseminen, esimerkiksi tupakka- ja huumetyö sekä joidenkin tai kaikkien päihteiden käytön aloittamisen myöhentäminen.

LAATUKRITEERIT TUEKSI EHKÄISEVÄÄN PÄIHDETYÖHÖN

Päihteiden aiheuttamat haitat uhkaavat yhä useamman suomalaisen hyvinvointia ja verottavat yhteiskuntamme voimia huolehtia kansalaisistaan. Niinpä on tärkeää, niiden ehkäisemiseksi tehty työ on laadukasta ja tuottaa tulosta. Tämä julkaisu esittelee ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit vastaukseksi näihin haasteisiin.

Alkoholiohjelmassa 2004–2007 Stakesille annettiin tehtäväksi "vahvistaa ehkäisevän päihdetyön tietopohjaa selkeyttämällä ehkäisevän päihdetyön peruskäsitteistöä ja toiminnan sisältöä ja laatia ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit". Stakesin pääjohtaja asetti vuoden 2004 lopulla laajapohjaisen asiantuntijatyöryhmän, jonka puheenjohtajaksi tuli ministeri, VTL Kalevi Kivistö. Tämä julkaisu on selkeäkielinen tiivistelmä työryhmän muistiosta.

Laatukriteerit ovat ehkäisevän päihdetyön moninaisten toimijoiden työkalu. Niiden avulla suunnataan voimavarat ja tuki tarkoituksenmukaisimmalla tavalla ja ne antavat päättäjille ja yleisölle kuvan siitä, millaiset ovat päihdehaittojen vähentämisen keinot ja mahdollisuudet ajanmukaisen tiedon valossa.

Laatukriteereissä painottuvat vaikuttavuus ja sen todentaminen, työn tietoperustan varmistaminen sekä yhteys perus- ja ihmisoi-keuksiin. Laatua tarkastellaan erikseen sisällön, toteutuksen sekä arvioinnin ja seurannan näkökulmista. Ne kiteytyvät 6-sakaraiseen laatutähteen ja 12 laatukriteeriin. Julkaisun lopussa on käytännöllinen, työvaiheittain etenevä työstämisohje, jonka avulla laatukriteereitä voi käyttää työn suunnittelun apuna.

Stakesin ehkäisevän päihdetyön verkkosivustolla www.stakes.fi/neuvoo-antavat/ on kevästä 2006 alkaen verkkoaineisto, jossa on lisä- ja taustatietoa laatukriteerien soveltamisen tueksi.

